

MARIA Γ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ

**Το Μουσικό Τμήμα του Κέντρου Ερεύνες
της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών:
Ιδεολογία, στόχοι, δυνατότητες και προοπτικές για
την παραγωγή γνώσης γύρω από τον μουσικό πολιτισμό¹**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Το Μουσικό Τμήμα του Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας είναι ένα αρχείο ήχου με χιλιάδες τεκμηρίων ελληνικής δημοτικής μουσικής που στην πλειονότητά τους ηχογραφήθηκαν στο πλαίσιο εντεταλμένης λαογραφικής αποστολής. Η ίδρυση του αρχείου επιβλήθηκε από τον φόβο εξαφάνισης της παραδοσιακής μουσικής υπό την πίεση της τεχνολογίας και του βιομηχανοποιημένου τρόπου ζωής. Οι πρώτοι συλλογείς μουσικού υλικού που εργάστηκαν για το αρχείο ενδιαφέρθηκαν για τυχαίες ηχογραφήσεις δημοτικών τραγουδιών συμπληρώνοντας κάθε φορά ένα κενό στον μουσικό χάρτη της χώρας. Σήμερα έχει καταστεί σαφές ότι κατά τη συγκέντρωση μουσικού υλικού απαιτείται θεωρητικός εξοπλισμός και ότι η κατανόηση ενός μουσικού πολιτισμού προϋποθέτει τη μελέτη

1. Το άρθρο αυτό αποτελεί απόδοση στα ελληνικά, ανακοίνωσης στο 31ο Συνέδριο του Δικτύου FER-EURETHNO του Συμβουλίου της Ευρώπης, 1ου Συνεδρίου της Γαλλόφωνης Ομάδας Εργασίας της Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore (SIEF), (Αθήνα 14-16 Σεπτεμβρίου 2018), Διεθνές Συνέδριο για τα 100 χρόνια του Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (1918-2018). Βλ. Maria Androulaki, "The Music Section of the Hellenic Folklore Research Centre, Academy of Athens: Ideologies, Aims, Potentials and Perspectives on the Production of Knowledge on Music Culture" στο Evangelos Karamanes (επιμ.), *Du terrain à l'archive. Les archives de Folklore et d'ethnologie en tant que pôles de recherche, d'éducation et de culture, Actes, XXXIe Atelier du réseau FER-EURETHNO du Conseil de l'Europe, 1ère Conférence du Groupe de Travail Francophone de la SIEF* (Athènes, 14-16 septembre 2018), Centenaire du Centre de Recherches du Folklore Hellénique de l'Académie d'Athènes (1918-2018), Academy of Athens, Publications of the Hellenic Folklore Research Centre 34, Athènes 2019, σ. 253-265.

της μουσικής στο πλαίσió της. Αυτό έχει επιπτώσεις στον τρόπο με τον οποίο οι ερευνητές και οι φοιτητές της εθνομουσικολογίας αντιμετωπίζουν το αρχείο. Εκκινώντας από αυτήν τη διαπίστωση, το κείμενο που ακολουθεί, εξετάζει ζητήματα που συνδέονται με το αρχείο του Μουσικού Τμήματος, την ιστορία του, τη χρήση του κατά το παρελθόν και σήμερα και προχωρεί σε προτάσεις προς ωφέλεια του ίδιου του αρχείου αλλά και των χρηστών του.

Λέξεις κλειδιά: μουσικό αρχείο, εθνομουσικολογία, παραδοσιακή / δημοτική μουσική, δημοτικό τραγούδι

Εισαγωγή

Στη σύγχρονη εποχή υπάρχει έντονος προβληματισμός γύρω από τον χαρακτήρα και τη χρησιμότητα των αρχείων. Ο ρόλος των αρχείων ως τόπων διατήρησης και άντλησης κάποιου είδους γνώσης που συνδέεται με την ιστορία, το παρελθόν και τον πολιτισμό δεν φαίνεται να εξυπηρετεί τους σύγχρονους στόχους της έρευνας των ανθρωπολόγων. Για την σύγχρονη έρευνα ένα αρχείο πρέπει να είναι και τόπος παραγωγής νέας γνώσης². Η αντίληψη αυτή συνδέεται στενά με τον τρόπο λειτουργίας των αρχείων και τους σκοπούς τους οποίους υπηρετούν. Όμως τι είναι τα αρχεία. Είναι θεσμοί που συλλέγουν, αρχειοθετούν και διατηρούν τεκμήρια με στόχο την αναπαράσταση κοινοτήτων και εθμών και με αυτόν τον τρόπο λειτουργούν ως τόποι μνήμης, ως *lieux de memoire*, για να θυμηθούμε τον γνωστό όρο του Pierre Nora³; Ή είναι τόποι έρευνας (ιστορικής, πολιτισμικής κ.λπ.) με συγκεκριμένους όρους πρόσβασης στο υλικό τους; Η απάντηση είναι ότι τα αρχεία εκπληρώνουν και τις δύο ως άνω λειτουργίες, στο βαθμό βεβαίως που εκτός από τη συλλογή, ταξινόμηση και συντήρηση του σωρευμένου υλικού, διευκολύνουν την επιστημονική έρευνα φοιτητών και ερευνητών. Ο ίδιος προβληματισμός επικρατεί και για τα μουσικά αρχεία, η χρησιμότητα των οποίων για τη σύγχρονη έρευνα συνήθως υποβαθμίζεται. Στην πραγματικότητα όμως, ο ρόλος των μουσικών αρχείων είναι πολύ σημαντικός, αλλά συχνά παραμένει αφανής και αυτό είναι ένα σοβαρό ζήτημα, που γίνεται ακόμη σοβαρότερο αν αναλογιστούμε ότι η χρησιμότητά τους αμφισβητείται

2. Ann Laura Stoler, "Colonial Archives and the Arts of Covernance" *Archival Science* 2:1-2 (2002), σ. 90.

3. Pierre Nora, *Les lieux de memoire*. 1. La République, Gallimard, [Paris] 1984.

από ανθρωπολόγους της μουσικής και εθνομουσικολόγους⁴, οι οποίοι έχουν προ πολλού απαξιώσει την συνεισφορά ενός μουσικού αρχείου στη σύγχρονη έρευνα. Η στάση αυτή των ερευνητών υπαγορεύεται από τις αλλαγές στον θεωρητικό τρόπο προσέγγισης της μουσικής και της έρευνας. Η αιτία συνδέεται με ένα από τα βασικά προβλήματα των μουσικών αρχείων, με το γεγονός δηλαδή ότι οι ηχογραφήσεις δεν συνοδεύονται από αρκετές πληροφορίες που θα παρείχαν στον ερευνητή τη δυνατότητα να τις μελετήσει εντάσσοντάς τις στο πολιτισμικό τους πλαίσιο⁵. Για την Εθνομουσικολογία, η επιτόπια έρευνα είναι ο κανόνας και κάθε ερευνητής συγκεντρώνει μόνος του το υλικό που μελετάει⁶. Οι φοιτητές και οι ερευνητές ενός μουσικού πολιτισμού βασίζονται στις δικές τους ηχογραφήσεις⁷ και αυτός ο κανόνας έχει ως αποτέλεσμα να παραμένουν οι καταγραφές του παρελθόντος έξω από τα ενδιαφέροντά τους. Μάλιστα, όσο το αντικείμενο της έρευνας είναι η εθνογραφία της επιτέλεσης, τόσο οι νεότεροι ερευνητές δεν αντιλαμβάνονται πώς οι πρακτικές του παρελθόντος θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για νέους ερευνητικούς στόχους.

Το Μουσικό Τμήμα του Κέντρου Λαογραφίας

Ι. Συγκρότηση

Το Μουσικό τμήμα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας είναι ένα αρχείο ήχου που έχει ως στόχο τη συλλογή, διάσωση και διάδοση της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής. Ιδρύθηκε το 1914 με την ονομασία Εθνική Μουσική Συλλογή ως ανεξάρτητος οργανισμός, ύστερα από τις ενέργειες του «πατέρα» της Ελληνικής Λαογραφίας, Ν. Γ. Πολίτου⁸. Το 1927 υπήχθη στη δικαιοδοσία της Ακαδημίας Αθηνών μαζί με το νεοϊδρυθέν Λαογραφικόν Αρχείον, που το 1966 με νόμο του κράτους μετονομάστηκε σε Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας. Με τον ίδιο νόμο μετονομάστηκε και η Εθνική Μουσική Συλλογή

4. Anthony Seeger, "The Role of Sound Archives in Ethnomusicology Today", *Ethnomusicology* 30:2 (1986), σ. 264.

5. Bruno Nettl, *The Study of Ethnomusicology: Thirty-one Issues and Concepts*, University of Illinois Press, Urbana 2005, σ. 163.

6. Anthony Seeger, *ό.π.*, σ. 262.

7. Bruno Nettl, *ό.π.*, σ. 164.

8. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, «Το Κέντρο Λαογραφίας και η Εθνική Μουσική Συλλογή. Παλαιοί και σύγχρονοι προσανατολισμοί της μουσικής έρευνας». Στο *Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας. Πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου*, Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, αρ. 23, τόμ. Α', Αθήνα 2012, σ. 117.

σε Μουσικό Τμήμα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας. Όμως, λόγω της έλλειψης μαγνητοφώνου αλλά και εξειδικευμένων μουσικών και εξ αιτίας της οικονομικής δυσπραγίας του κράτους, της πολιτικής συγκυρίας και των πολέμων που ταλαιπώρησαν την Ελλάδα κατά το πρώτο ήμισυ του 20ού αιώνα, η λειτουργία του Μουσικού Τμήματος μόλις το 1950 κατέστη δυνατή.

Αρχικά, ο εμπλουτισμός του αρχείου βασίστηκε σε ηχογραφήσεις δημοτικών τραγουδιών και παραδοσιακής μουσικής με τακτικές αποστολές του προσωπικού του Λαογραφικού Αρχείου σε όλη την Ελλάδα. Η μεθοδολογική πρακτική κατά τη συλλογή υλικού, που υπαγορεύτηκε από τον φόβο ότι η παραδοσιακή μουσική σύντομα θα εξαφανιζόταν υπό την πίεση του τεχνολογικού πολιτισμού⁹, είχε ως αποτέλεσμα την μαζική συλλογή τυχαίων δημοτικών τραγουδιών, αρχικά σε μαγνητικές ταινίες και αργότερα σε κασέτες, από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Ο βασικός στόχος ήταν η δημιουργία ενός μουσικού χάρτη, όπου θα αντιπροσωπεύονταν διαφορετικά μουσικά ύφη από όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας (Ήπειρο, Μακεδονία, Θράκη, Θεσσαλία, Στερεά Ελλάδα, Πελοπόννησο, Κρήτη, νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου). Ο συγκεκριμένος προγραμματισμός συμπεριέλαβε και τη συλλογή μουσικού υλικού προερχόμενου από τους Έλληνες πρόσφυγες της ανατολικής Θράκης και της Μικράς Ασίας¹⁰, που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα μετά το 1914 και κυρίως μετά την καταστροφή της Σμύρνης, το 1922. Το αποτέλεσμα υπήρξε ικανοποιητικό: Ένας μεγάλος όγκος μουσικού υλικού ηχογραφήθηκε, πρέπει όμως να σημειωθεί ότι οι ηχογραφήσεις πραγματοποιήθηκαν εκτός πλαισίου, κατά παραγγελία, γεγονός που δικαιολογείται αν λάβουμε υπ' όψιν τον όγκο των μαγνητοφώνων που χρησιμοποιήθηκαν στην αρχή, τις δυσκολίες κατά τις μετακινήσεις και την απουσία ηλεκτρικού ρεύματος σε χωριά. Σ' αυτό το πλαίσιο, η συνήθης τεκμηρίωση των ηχογραφήσεων περιελάμβανε πληροφορίες που αφορούσαν τους οργανοπαίκτες και τη χρήση των τραγουδιών. Δυστυχώς, αυτή η πρακτική έλαβε τον χαρακτήρα συνήθειας, αφού με μεγάλη καθυστέρηση, μόλις την δεκαετία του 1990, άρχισαν να γίνονται οι πρώτες ηχογραφήσεις στο πλαίσιό τους (in context).

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας (Κ.Ε.Ε.Λ.) αρχειοθετεί και μελετά τα τεκμήρια που συλλέγει και υποστηρίζει την επιτόπια έρευνα του

9. Γεώργιος Κ. Σπυριδάκης, «Εισαγωγή», στο Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, Σπυρ. Δ. Περιστέρης, *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια τόμ. Γ' (Μουσική εκλογή)*, Ακαδημία Αθηνών, Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας αρ. 10, Αθήνα 1968, σ. 6-7 (ανατύπωση 1999).

10. George Spyridakis, "The Folklore Archive of the Athens Academy", *Journal of the International Folk Music Council* 12 (1960), σ. 75.

ερευνητικού του προσωπικού. Μάλιστα, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι μουσικό υλικό καταγραφόταν μέχρι πρόσφατα από όλο το προσωπικό του Κ.Ε.Ε.Λ. είτε αυτό είχε μουσική ειδικευση είτε όχι. Αλλά η επεξεργασία του μουσικού υλικού στο αρχείο αποτελεί μέριμνα μόνο των μουσικολόγων του Κέντρου. Στο δυναμικό του Κ.Ε.Ε.Λ. περιλαμβάνονται λαογράφοι και ανθρωπολόγοι με ειδικευση σε συγκεκριμένους τομείς, αλλά και εθνομουσικολόγοι-μουσικολόγοι, ευάριθμοι δυστυχώς. Σ' αυτό το δυναμικό βασίζεται το Κ.Ε.Ε.Λ. για τον εμπλουτισμό των συλλογών του με νέα τεκμήρια, εθνογραφικό και μουσικό υλικό καθώς και σημειώσεις πεδίου.

Το Μουσικό Τμήμα του Κέντρου Λαογραφίας συνιστά έναν ιδιαίτερο τομέα έρευνας και μελέτης του Κ.Ε.Ε.Λ. αλλά και διαχείρισης ενός μεγάλου όγκου ηχογραφήσεων. Στις ηχογραφήσεις του εκτός από δημοτικά τραγούδια και χοροί περιλαμβάνονται και αφηγήσεις (παραμύθια κ.ά.), ωστόσο οι ηχογραφήσεις παραδοσιακής μουσικής υπερτερούν σε τέτοιο βαθμό, ώστε το αρχείο να μπορεί να χαρακτηριστεί ως μουσικό αρχείο. Όλες οι ηχογραφήσεις καταλογογραφούνται και ένας σχετικά μικρός αριθμός από αυτές επιλέγεται και μεταγράφεται σε ευρωπαϊκή μουσική σημειογραφία με στόχο τη μουσικολογική ανάλυση και μελέτη. Το Μουσικό Τμήμα του Κ.Ε.Ε.Λ. συνεχίζει να εμπλουτίζεται με τακτικές αποστολές και έρευνα πεδίου. Και καθώς ο πολιτισμός αλλάζει, νέο υλικό προστίθεται από τις ίδιες περιοχές που ερευνήθηκαν και κατά το παρελθόν. Στη σύγχρονη εποχή, βιντεοσκοπήσεις επιτρέπουν την λεπτομερή τεκμηρίωση των μουσικών και χορευτικών επιτελέσεων. Εκτός όμως από τις ηχογραφήσεις στο πεδίο, το Μουσικό Τμήμα του Κ.Ε.Ε.Λ. διαθέτει και συλλογή εμπορικών δίσκων παραδοσιακής μουσικής σε βινύλιο και cds και βιβλιοθήκη με βιβλία και περιοδικά που συνδέονται με τη Μουσικολογία, την Εθνομουσικολογία και κυρίως την έρευνα ελληνικών δημοτικών τραγουδιών και χορών.

2. Ζητήματα διαχείρισης

Το Μουσικό Τμήμα του Κ.Ε.Ε.Λ. δεν είναι ένας ανεξάρτητος φορέας, όπως παρόμοια αρχεία του εξωτερικού, αλλά λειτουργεί και αναπτύσσεται υπό την αιγίδα του Κ.Ε.Ε.Λ. Έτσι, κάθε προγραμματισμός για την πορεία του Μουσικού Τμήματος εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο των προγραμμάτων του Κ.Ε.Ε.Λ. Συνήθως τα αρχεία αντιμετωπίζουν το πρόβλημα αποθήκευσης των τεκμηρίων τους και φροντίζουν συνεχώς ώστε να υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες γι' αυτό και είναι γνωστό ότι τα ηχητικά τεκμήρια είναι περισσότερο ευάλωτα από το χαρτί. Η διάρκεια ζωής τους εξαρτάται από τις συνθήκες αποθήκευσής τους. Ευνόητο είναι ότι αν πρέπει να διασφαλίσουμε το μέλλον του ηχογραφημένου υλικού είναι απαραίτητη σε τακτά χρονικά διαστήματα η δημιουργία

αντιγράφων για τα οποία πρέπει να ακολουθούνται οι πιο σύγχρονες τεχνικές προδιαγραφές και όταν αυτές αλλάζουν να επανεξετάζεται η δημιουργία νέων αντιγράφων σε σύγχρονα μέσα αποθήκευσης. Η αντιγραφή των ταινιών και η διασφάλισή τους σε σύγχρονο μέσο αποθήκευσης ήχου υπήρξε μία αναγκαιότητα που δεν μπορούσε να αγνοηθεί. Έτσι, όλες οι ηχογραφήσεις ψηφιοποιήθηκαν και αντιγράφηκαν σε cds, μέσω ενός προγράμματος στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών επιχειρησιακών προγραμμάτων¹¹. Ενώ κατά το παρελθόν δεν υπήρχαν αντίγραφα των ταινιών εξαιτίας ελλείψεως οικονομικών πόρων και οι πρωτότυπες ταινίες χρησιμοποιούνταν επανειλημμένα ακόμη για λόγους απομαγνητοφώνησης ή μεταγραφής με κίνδυνο την αλλοίωσή τους¹², τα τελευταία χρόνια η ψηφιοποίηση των ταινιών κατέστησε την εργασία της μεταγραφής και έκδοσης των παλαιών ηχογραφήσεων ευκολότερη αλλά και ασφαλέστερη για τα ίδια τα ηχητικά τεκμήρια. Είναι δε γνωστό ότι με την ψηφιοποίηση μπορούμε να έχουμε όσα αντίγραφα θέλουμε χωρίς καμία επίπτωση στην ποιότητα του ήχου. Αυτονόητο είναι ότι η τεχνολογία θα συνεχίσει να προοδεύει και να επινοεί νέους τρόπους διαχείρισης των ηχητικών τεκμηρίων. Όσο οι προδιαγραφές αρχειοθέτησης και αποθήκευσης θα βελτιώνονται, οφείλουμε να υιοθετούμε τις πιο πρόσφατες μεθόδους για τη διαφύλαξη των τεκμηρίων του αρχείου. Στη σύγχρονη εποχή κατά την οποία οι ηχογραφήσεις πεδίου γίνονται με ψηφιακά μέσα που καθιστούν πιο εύκολη τη διαχείριση των ηχητικών τεκμηρίων, σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να εφησυχάζουμε, καθώς ερχόμαστε συχνά αντιμέτωποι με τεχνικά προβλήματα, που συνδέονται με τα ψηφιακά μέσα καταγραφής ήχου και τον απαραίτητο εξοπλισμό που τα συνοδεύει, ο οποίος είναι γεγονός

11. Το έργο της ψηφιοποίησης του αρχειακού υλικού του Κέντρου Λαογραφίας υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος «Ανάπτυξη Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού» 2004-2008, ως τμήμα του ευρωπαϊκού επιχειρησιακού προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», με επιστημονική υπεύθυνη την Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος αυτού με το οποίο ψηφιοποιήθηκε το μεγαλύτερο μέρος των αρχείων και συλλογών του Κ.Ε.Ε.Λ., ψηφιοποιήθηκαν και οι ηχογραφήσεις του Μουσικού Τμήματος. Στη συνέχεια, στο πλαίσιο του σχεδίου «Εθνικό δίκτυο της ψηφιακής τεκμηρίωσης της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς» με την εποπτεία της Αικατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη (2012-2013) και του Ευάγγελου Καραμανέ (2014-2015), στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ψηφιακή Σύγκλιση», δημιουργήθηκε η δικτυακή Πύλη του Κ.Ε.Ε.Λ. με θεματικά ψηφιακά αποθετήρια, ενώ παράλληλα, στο πλαίσιο του ίδιου προγράμματος πραγματοποιήθηκε η εγκατάσταση στο Κέντρο νέων υπολογιστών και προγραμμάτων.

12. Dietrich Schüller, "Technology for the Future", in Anthony Seeger- Shubha Chaudhuri (επιμ.), *Archives for the Future. Global Perspectives on Audiovisual Archives in the 21st Century*, Archives and Research Centre for Ethnomusicology, American Institute of Indian Studies, Seagull Books, Calcuta India 2004, σ. 30.

ότι διαρκώς χρειάζεται αναβάθμιση για να μην αναφερθώ στα προβλήματα λειτουργίας που παρουσιάζονται συχνά κατά την αποθήκευση του ηχητικού υλικού αμέσως μετά την ηχογράφησή του. Το μέλλον των ψηφιακών ηχογραφήσεων που πραγματοποιούμε στο πεδίο δεν έχει πάψει να μας απασχολεί, καθώς απαιτούνται και γι' αυτές μέτρα προστασίας, όπως κατάλληλες συνθήκες αποθήκευσης, αντίγραφα ασφαλείας και μάλιστα σχεδιασμός παραγωγής πολλαπλών αντιγράφων, καθώς το ένα ψηφιακό αντίγραφο δεν φαίνεται να είναι αρκετό.

Αρκετές από τις ηχογραφήσεις του αρχείου έχουν ήδη μεταγραφεί σε ευρωπαϊκή μουσική γραφή και έχουν εκδοθεί. Δυστυχώς, αντιμετωπίζουμε διαρκώς έλλειψη οικονομικών πόρων, γι' αυτό σχεδόν όλες οι εκδόσεις μας υλοποιούνται με χορηγίες από τις τοπικές κοινότητες, που έχουν ως αφετηρία την επιθυμία δημοσίευσης λαογραφικού και μουσικού υλικού από τον τόπο τους. Καθώς οι άνθρωποι από τις κοινωνίες στις οποίες πραγματοποιήθηκαν μουσικές καταγραφές κατά το παρελθόν, ενδιαφέρονται περισσότερο για τις ίδιες τις ηχογραφήσεις παρά για τις μεταγραφές τους, που άλλωστε απευθύνονται σε ειδικούς, ένας αριθμός από cds που συνοδεύουν το βιβλίο με τις μουσικές μεταγραφές των τραγουδιών, έχει εκδοθεί, συμβάλλοντας έτσι στον επαναπατρισμό των μουσικών καταγραφών στις κοινωνίες από τις οποίες αποκτήθηκαν. Το συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον των τοπικών κοινωνιών για τις παλιές ηχογραφήσεις για τις οποίες πιστεύουν ότι είναι πιο αυθεντικές από τα εμπορικά cds, συνιστά σημαντικό παράγοντα για την αναζήτηση εκ μέρους τους οικονομικών πόρων με σκοπό την επιχορήγηση νέων εκδόσεων στη σειρά «Πηγές του Ελληνικού Λαϊκού Πολιτισμού»¹³ του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας.

Πρέπει να επισημανθεί ότι ένα μεγάλο πρόβλημα των ηχογραφήσεων του αρχείου συνδέεται με την ποιότητά τους. Εξ αιτίας του γεγονότος ότι πραγματοποιήθηκαν με διαφορετικά ηχητικά μέσα και από διαφορετικούς συλλογείς, που σε αρκετές περιπτώσεις δεν γνώριζαν καν πώς να τα χειρίζονται, αυτές οι καταγραφές δεν προσφέρουν μία ικανοποιητική ακουστική εμπειρία. Όμως, η σημασία των ηχογραφήσεων αυτών δεν απορρέει από το ακουστικό αποτέλεσμα που παράγουν, αλλά από το γεγονός ότι για τις τοπικές κοινωνίες καθιστούν διαθέσιμες τις φωνές των προγόνων τους, εξοικειώνουν τους νέους με τον τοπικό μουσικό πολιτισμό, ενώ συχνά συμβάλλουν στην αναβίωση τοπικών τραγουδιών που έχουν ήδη ξεχαστεί.

13. Η σειρά αυτή καθιερώθηκε το 2002 με στόχο τη διάδοση ανέκδοτου μουσικού και λαογραφικού υλικού και περιλαμβάνει την έκδοση αυτούσιας της ύλης χειρογράφων από το αρχείο του Κ.Ε.Ε.Λ.

3. Ο ακαδημαϊκός ρόλος του αρχείου

Είναι γεγονός ότι το μουσικό υλικό του αρχείου σπάνια χρησιμοποιήθηκε από ερευνητές και φοιτητές κατά το παρελθόν. Οι μοναδικοί ερευνητές που ενδιαφέρθηκαν για το μουσικό αρχείο προέρχονταν από το εξωτερικό. Ερευνητές όπως η Elen Frye, και ο Sotirios (Sam) Chianis από τις Η.Π.Α. κατέθεσαν τις συλλογές τους στο μουσικό αρχείο. Ο Wolf Dietrich από τη Γερμανία, ο Rudolf Brandl από την Αυστρία, ο Samuel Baud-Bovy από την Ελβετία, έχουν επίσης επιδείξει ενδιαφέρον για το αρχείο, χρησιμοποίησαν τη βιβλιοθήκη του ή κατέθεσαν δείγμα των ηχογραφήσεών τους. Ο λόγος για τον οποίο Έλληνες ερευνητές και φοιτητές δεν ενδιαφέρθηκαν για το αρχείο είναι απλός: Εξ αιτίας της απουσίας τμημάτων μουσικής από τα ελληνικά πανεπιστήμια, η διδασκαλία της μουσικής και για να είμαστε περισσότερο σαφείς, η διδασκαλία της ευρωπαϊκής μουσικής, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα ανήκε στην αποκλειστική δικαιοδοσία των ωδείων. Έτσι, δεν υπήρχαν πανεπιστημιακοί φοιτητές για να ενδιαφερθούν για το περιεχόμενο ενός μουσικού αρχείου παραδοσιακής μουσικής. Και ένας μουσικός που έχει ειδικευθεί αποκλειστικά στην ευρωπαϊκή μουσική, την οποία μελετά από πολύ μικρή ηλικία, χρειάζεται ένα ερέθισμα για να ασχοληθεί με την παραδοσιακή μουσική. Αυτό δεν σημαίνει πάντως έλλειψη ενδιαφέροντος για την παραδοσιακή μουσική. Απεναντίας, υπήρξαν αρκετοί Έλληνες μουσικοί που δημοσίευσαν τις δικές τους συλλογές και μεταγραφές ελληνικών δημοτικών τραγουδιών (Παχτικός, Ψάχος κ.ά.)¹⁴.

Η ανάπτυξη επιστημονικού ενδιαφέροντος για την παραδοσιακή μουσική συμπίπτει με την ίδρυση των δύο πρώτων πανεπιστημιακών τμημάτων μουσικής¹⁵. Το πρώτο ιδρύθηκε το 1985 ως τμήμα της Σχολής Καλών Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και το δεύτερο ιδρύθηκε το 1991

14. Γεώργιος Δ. Παχτικός, *260 δημώδη άσματα από τον στόματος του ελληνικού λαού της Μικράς Ασίας, Θράκης, Μακεδονίας, Ηπείρου και Αλβανίας, Ελλάδος, Κρήτης, Νήσων του Αιγαίου, Κύπρου και των παραλίων της Προποντίδος, συλλεγμένα και παρασημανθέντα (1888-1904)*, τόμος Α', Βιβλιοθήκη Μαρασλή, αρ. 251, εν Αθήναις 1905 (ανατύπωση: Αναστατικές εκδόσεις Διον. Νότη Καραβία, Αθήνα 1992) και Κ. Α. Ψάχος, *Δημώδη άσματα Σκύρου, τρία Θεσσαλικά (εν της Σαλαμίνας και εν των Ψαρών) εις βυζαντινήν και ευρωπαϊκήν παρασημαντικήν*, εν Αθήναις 1910. Βλ. και Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, «Το Κέντρο Λαογραφίας και η Εθνική Μουσική Συλλογή. Παλαιοί και σύγχρονοι προσανατολισμοί της μουσικής έρευνας», ό.π., σ. 110 κ. εξ.

15. Για την ανάπτυξη της Εθνομουσικολογίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα, βλ. Eleni Kallimopoulou, "Ethnomusicology and its Greek Meanings: Practices, Discourses, and Pedagogies in the University", *The world of music* 51:3 (2009), σ. 111-137.

ως τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών¹⁶. Μετά την ίδρυση αυτών των πανεπιστημιακών τμημάτων αρχίζει να αναπτύσσεται επιστημονικό ενδιαφέρον για την ελληνική παραδοσιακή μουσική. Όπως πολύ εύκολα μπορεί κάποιος να αντιληφθεί, το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον για την αρχαιολογική έρευνα της παραδοσιακής μουσικής πριν από την ίδρυση πανεπιστημιακών τμημάτων μουσικής ήταν αραιό, ενώ για το ίδιο διάστημα, ακόμη και ο όρος εθνομουσικολογία ήταν στην Ελλάδα άγνωστος.

Αυξανόμενο ενδιαφέρον των ερευνητών για την έρευνα της παραδοσιακής μουσικής στην Ελλάδα εμφανίζεται κατά τη δεκαετία του 1990, μετά την αποφοίτηση των πρώτων φοιτητών από τα τμήματα μουσικής των ελληνικών πανεπιστημίων. Αυτή η περίοδος συμπίπτει με τις αλλαγές στην ίδια την επιστήμη της Εθνομουσικολογίας και στον τρόπο προσέγγισης της μουσικής έρευνας. Νέες θεωρητικές προσεγγίσεις στην Ευρώπη και τις Η.Π.Α. έχουν αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο οι εθνομουσικολόγοι αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους. Με τη στροφή των εθνομουσικολόγων από τον προσδιορισμό των μουσικών υφών (συγκριτική μουσικολογία) προς τη μελέτη της μουσικής εντός του πολιτισμού (music in culture)¹⁷ και αργότερα προς την έρευνα της μουσικής κουλτούρας (music as culture)¹⁸, η εθνομουσικολογία εγκατέλειψε το ερευνητικό μοντέλο της συλλογής δεδομένων στο πεδίο, προκειμένου αυτά να μελετηθούν αργότερα, συχνά όχι από τον ίδιο τον συλλογέα. Η νέα έρευνα πεδίου προσδιορίζεται ως η μελέτη των ανθρώπων που βιώνουν τη μουσική¹⁹ και ως η γνώση των

16. Σε αυτά τα πανεπιστημιακά τμήματα προστέθηκε αργότερα ένας αριθμός πανεπιστημιακών μουσικών σχολών με διαφορετικά πεδία ενδιαφέροντος. Αυτά είναι το τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου, που ιδρύθηκε το 1992, το Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, που ιδρύθηκε το 1996, ο Τομέας της Μουσικής και Οπτικοακουστικών Τεχνών του Ιονίου Πανεπιστημίου, που ιδρύθηκε το 2013, το Τμήμα Μουσικής Τεχνολογίας και Ακουστικής Μηχανικής, ΤΕΙ Κρήτης, που ιδρύθηκε το 1999, η Σχολή Μουσικής Τεχνολογίας του τμήματος Τεχνολογίας Ήχου και Μουσικών Οργάνων στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, ΤΕΙ των νήσων του Ιονίου, που ιδρύθηκε το 2000 και το τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής, ΤΕΙ Ηπείρου, που ιδρύθηκε το 2000.

17. Alan P. Merriam, "Ethnomusicology: Discussion and Definition of the Field", *Ethnomusicology* 4:3 (1960), 107, ο ίδιος, *The Anthropology of Music*, Northwestern University Press, Evanston, Illinois 1964.

18. Alan P. Merriam, "Definitions of "Comparative Musicology" and "Ethnomusicology": An Historical-Theoretical Perspective", *Ethnomusicology* 21:2 (1977), σ. 204.

19. Jeff Todd Titon, "Knowing Fieldwork", in Gregory Batz, Timothy A. Cooley, (επιμ.), *Shadows in the field. New perspectives for Fieldwork in Ethnomusicology*, Oxford University Press, New York, Oxford 1997, σ. 91.

ανθρώπων που παράγουν μουσική²⁰. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι μεταγραφές και οι αναλύσεις της μουσικής, που για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα υπήρξαν το αντικείμενο της συγκριτικής μουσικολογίας, έπαψαν να ενδιαφέρουν τους εθνομουσικολόγους. Αυτό επηρέασε τον τρόπο με τον οποίο οι εθνομουσικολόγοι αντιλαμβάνονται τον ρόλο των αρχείων μουσικής, τα οποία θεωρούνται ως αποθετήρια μουσικών ήχων που δεν προσφέρουν υλικό για σύγχρονες εθνομουσικολογικές προσεγγίσεις. Οι εθνομουσικολόγοι σήμερα βασίζονται στην δική τους έρευνα με προοπτική την κατανόηση των ανθρώπων. Στόχος της έρευνάς τους είναι οι εθνογραφικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις ζωντανών μουσικών επιτελέσεων (live music performances) και συζητούν τις κρίσεις και τα συμπεράσματά τους με τους τελεστές και το κοινό²¹. Με αυτήν την λογική, οι παλιές ηχογραφήσεις ενός μουσικού αρχείου έχουν μικρή ή καθόλου αξία γι' αυτούς.

Αυτό εξηγεί γιατί οι ερευνητές και οι φοιτητές δεν χρησιμοποιούν τις παλιές μουσικές συλλογές κατά την έρευνά τους. Το αποτέλεσμα είναι ότι τα μουσικά αρχεία θεωρούνται σήμερα ως κατάλοιπα της σωστικής εθνομουσικολογίας, ως αποθήκες ηχογραφήσεων που περιμένουν κάποιον να ενδιαφερθεί γι' αυτές. Εάν όμως αυτή είναι η κατάσταση με τα αρχεία, τότε ποια είναι η χρησιμότητά τους και ποιος είναι ο σκοπός που υπηρετούν σήμερα;

Μία ευλόγη απάντηση στο πιο πάνω ερώτημα θα ήταν ότι τα αρχεία υπηρετούν τη γνώση. Είναι εν γένει αποδεκτό ότι η Εθνομουσικολογία, όπως το έθεσε ο Jaap Kunst, «δεν θα είχε αναπτυχθεί ως ανεξάρτητη επιστήμη εάν δεν είχε εφευρεθεί το γραμμόφωνο»²². Είναι πράγματι γεγονός ότι με την ανάπτυξη της τεχνολογίας των ηχητικών μέσων, ένας μεγάλος αριθμός τραγουδιών και μουσικών υφών, τραγουδιστών και επιτελέσεων μπορούσε να ηχογραφηθεί, να αναλυθεί και να χρησιμοποιηθεί για συγκριτικούς σκοπούς, διευρύνοντας έτσι τις γνώσεις μας γύρω από την αισθητική της μουσικής, τα μουσικά ύφη (musical styles) και τη δομή της μουσικής. Είναι επίσης γνωστό ότι οι ηχογραφήσεις της μουσικής που πραγματοποιήθηκαν κατά το παρελθόν είναι κάτι παραπάνω από αναπαράσταση ενός μουσικού πολιτισμού. Στην πραγματικότητα είναι αναπαραστάσεις διαφορετικών εποχών. Μέσα από αυτές έχουμε τη δυνατότητα να προσεγγίσουμε τη γνώση μουσικών επιτελέσεων που αποτελούν αναπαρα-

20. Timothy J. Cooley, "Casting Shadows in the Field" στο Barz Gregory, Timothy A. Cooley (επιμ.), *Shadows in the field*, ό.π., σ. 15.

21. Anthony Seeger, ό.π., σ. 263.

22. Jaap Kunst, *Ethnomusicology. A Study of its Nature, its Problems, Methods and Representative Personalities to which is added a Bibliography*, Martinus Nijhoff, The Hague Netherlands 1959, σ. 19.

στάσεις του παρελθόντος. Αυτή η δύναμη που απορρέει από τα τεκμήρια της αναπαράστασης, επισημαίνει η Kaplan, μας παρέχει κάποιο βαθμό εξουσίας πάνω στην ιστορία, τη μνήμη και το παρελθόν²³. Όπως υποστηρίζει ο René Lysloff, η τεχνολογία παρέχει στους ερευνητές το προνόμιο της αποστασιοποίησης από το αντικείμενο της έρευνάς τους, είτε αυτό είναι η μουσική είτε είναι ο άνθρωπος, και εξασφαλίζει τη δυνατότητα διαχείρισής του. Πράγματι, το ηχητικό τεκμήριο εντός του μουσικού αρχείου έχει μετατραπεί από άυλο σε υλικό αντικείμενο: απομονωμένο από το θορυβώδες χάος της ύπαρξής του στο πεδίο, μπορούμε να το αναλύσουμε, να το απομονώσουμε, να το διαχειριστούμε και τέλος να το εκμεταλλευτούμε²⁴. Αλλά η πραγματική δύναμη ενός αρχείου εντοπίζεται στη λειτουργία του ως τόπου, όπου η μουσική μπορεί κατ' εξακολούθηση να μελετάται και να αναλύεται²⁵. Έτσι, ένα αρχείο είναι ο διαμεσολαβητής ανάμεσα σε ένα μουσικό τεκμήριο του παρελθόντος και στη γνώση, που σημαίνει ότι η γνώση του παρελθόντος περνάει και εξαπλώνεται μέσα από τα αρχεία.

Τα μουσικά αρχεία συλλέγουν και διατηρούν τα ηχητικά τεκμήρια, αναπαριστούν την ιστορία της Εθνομουσικολογίας και αντανακλούν διαφορετικά στάδια έρευνας²⁶. Αναπαριστούν τι έκαναν οι εθνομουσικολόγοι κατά το παρελθόν, πώς συγκέντρωναν και πώς διαχειρίζονταν τα δεδομένα της έρευνάς τους. Οι πρώτοι εθνομουσικολόγοι εστίαζαν στην ίδια τη μουσική. Στη σύγχρονη εποχή προσπαθούν να τοποθετήσουν τη μουσική στο πλαίσιο πολιτισμικών δραστηριοτήτων. Εάν όμως πρέπει να τοποθετήσουμε τη μουσική στο πολιτισμικό της πλαίσιο, υποστηρίζει ο Bohlman, έχουμε ανάγκη από ένα μοντέλο που να αγκαλιάζει ολόκληρη την ιστορία του πεδίου²⁷. Η ενασχόληση μόνο με τις σύγχρονες πρακτικές περιορίζει τις δυνατότητες της έρευνας. Χρειάζεται να προσδιορίσουμε και την αλλαγή, διαφορετικά παράγουμε μια μη ιστορική αντίληψη για τη μουσική και τα μουσικά φαινόμενα.

23. Elisabeth Kaplan, "Many Paths to Partial Truths: Archives, Anthropology, and the Power of Representation", *Archival Science* 2 (2002), σ. 211.

24. René T.A. Lysloff, "Mozart in Mirrorshades: Ethnomusicology, Technology, and the Politics of Representation", *Ethnomusicology* 41:2 (1997), σ. 209.

25. John Vallier, "Sound Archiving close to Home: Why Community Partnerships matter Author(s)", *Notes, Second Series* 67:1 (2010), σ. 41.

26. Για διαφορετικές μεθοδολογικές πρακτικές έρευνας στο Μουσικό Τμήμα του Κ.Ε.Ε.Λ. βλ. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, «Η Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου Λαογραφίας και η επιτόπια έρευνα: Το παράδειγμα της Ρόδου». *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας* 31-32 (2016), σ. 185-187.

27. Philip V. Bohlman, "Traditional Music and Cultural Identity: Persistent Paradigm in the History of Ethnomusicology", *Yearbook for Traditional Music* 20 (1988), σ. 31.

Ωστόσο, η κατάσταση με το δικό μας αρχείο απαιτεί διαφορετική προσέγγιση. Και τούτο διότι εκτός από αρχείο παραδοσιακής μουσικής είναι το Μουσικό Τμήμα του Κ.Ε.Ε.Λ., που σημαίνει ότι δεν είναι μόνο αποθετήριο παραδοσιακής μουσικής αλλά τμήμα ενός ερευνητικού Κέντρου, ενταγμένο στην έρευνα της παραδοσιακής μουσικής. Γι' αυτό εξακολουθεί να δημιουργεί συλλογές μουσικής από διάφορους τόπους, γεγονός που διευρύνει την αξία και τον ρόλο του στο παρόν. Ως Κέντρο Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού, το Κ.Ε.Ε.Λ. υποστηρίζει την επιτόπια έρευνα του προσωπικού του, που αποτελείται από ερευνητές με υψηλή κατάρτιση και γνώση των σύγχρονων θεωρητικών ρευμάτων της Ανθρωπολογίας-Εθνολογίας. Όλοι εργάζονται με συνέπεια προκειμένου να εξασφαλίσουν για το μέλλον εθνογραφικά και μουσικά τεκμήρια, ώστε η επόμενη γενιά ερευνητών να έχει τη δυνατότητα να προσεγγίσει τις μουσικές πρακτικές του παρόντος. Το γεγονός αυτό καθιστά το Μουσικό Τμήμα έναν σημαντικό θεσμό για συγκριτικές μελέτες γύρω από την ελληνική παραδοσιακή μουσική και τον μουσικό πολιτισμό. Είναι ένα επιστημονικό εργαστήριο, όπου το παρελθόν συναντά το παρόν και όπου η Ιστορία συνυπάρχει με τη γνώση των σύγχρονων μουσικών πρακτικών.

4. Η αξία του Μουσικού Τμήματος

Το μουσικό αρχείο ως αναπόσπαστο τμήμα του Κ.Ε.Ε.Λ. εμπλουτίζεται με επιτόπια έρευνα όλου του προσωπικού του Κ.Ε.Ε.Λ. Δεν είναι ένα αρχείο που περιμένει τους συλλογείς-ερευνητές να καταθέσουν σ' αυτό τις συλλογές τους. Αυτό βέβαια μπορεί να συμβεί αλλά δεν είναι ο κανόνας. Η συνήθης πρακτική του ερευνητικού προσωπικού του Κ.Ε.Ε.Λ. κατά την έρευνα πεδίου είναι η τεκμηρίωση όσον το δυνατόν περισσότερων όψεων του λαϊκού βίου. Παράλληλα με την εθνογραφική τους έρευνα, οι ερευνητές πραγματοποιούν και ηχογραφήσεις μουσικής προσπαθώντας να καλύψουν όλες τις όψεις της τελετουργικής και κοινωνικής ζωής. Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι η μουσική στο αρχείο έχει ηχογραφηθεί έξω από το πλαίσιο της. Αυτό είναι βέβαιο για τις πολύ παλιές ηχογραφήσεις, οι οποίες πρέπει να προστεθεί δεν είναι και πλήρως τεκμηριωμένες, ώστε να μπορούν να συνεισφέρουν στη γνώση του μουσικού πολιτισμού της περιοχής από την οποία προέρχονται. Ωστόσο, αυτό δεν μειώνει την αξία του μουσικού αρχείου ως τόπου όπου διασώζονται ηχητικά τεκμήρια των τραγουδιών των χωρικών και όπου η μουσική του παρελθόντος φυλάσσεται με ευλάβεια, ώστε να είναι δυνατόν να χρησιμοποιείται σήμερα από εμάς και από κάθε άλλον μελλοντικό ερευνητή ως μέσον για την κατανόηση των κοινωνιών μας, του παρελθόντος μας και ως πηγή γνώσης για την αναβίωση όσων έχουν ήδη λησμονηθεί.

Το Μουσικό Τμήμα δεν είναι ένα αποθετήριο μουσικών γεγονότων, αλλά ένα αρχείο όπου μπορεί ο ερευνητής να εντοπίσει ένα φάσμα μουσικών πρακτικών. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα σύνολο συλλογών, που κάποτε αντιμετωπίζονταν ως η κύρια πηγή έρευνας, αλλά σήμερα αντιμετωπίζονται ως κίνητρο για περαιτέρω έρευνα. Αυτό σημαίνει ότι ένα ερευνητικό πρόγραμμα δεν αρχίζει από το υλικό του αρχείου και βεβαίως δεν τελειώνει σε αυτό. Το αντίθετο θα συνιστούσε μία λανθασμένη επιλογή του ερευνητή και μία λανθασμένη υπόθεση για την ίδια τη φύση της έρευνας.

Στο μεγαλύτερο μέρος του, το υλικό του Μουσικού Τμήματος αποτελείται από ηχογραφήσεις που παρήχθησαν κατά την επιτόπια έρευνα. Είναι ηχογραφήσεις μοναδικές και καθώς αποτελούν προϊόν επιτόπιας έρευνας είναι αρκετά σημαντικές για μελλοντική έρευνα. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι το αρχείο του Κ.Ε.Ε.Λ. εξακολουθεί να εμπλουτίζεται με τακτικές λαογραφικές αποστολές του προσωπικού του. Αυτό σημαίνει ότι αυτοί που διαχειρίζονται το αρχείο του Κ.Ε.Ε.Λ. και το χρησιμοποιούν για την έρευνά τους, καταθέτουν σε αυτό και τις δικές τους συλλογές (εθνογραφικό υλικό, ηχογραφήσεις και σημειώσεις πεδίου). Και πρέπει να σημειωθεί ότι γνωρίζουν όλοι την ευθύνη τους να καταθέσουν μία καλά τεκμηριωμένη συλλογή εθνογραφικού και μουσικού υλικού. Οι συλλογές του Κ.Ε.Ε.Λ. περιέχουν δεδομένα που καλύπτουν διάφορους τομείς της κοινωνικής και τελετουργικής ζωής των τοπικών κοινωνιών. Στον βασικό σχεδιασμό της έρευνας περιλαμβάνεται και η τεκμηρίωση της μουσικής ζωής αυτών των κοινωνιών στη μακρά διάρκεια.

Είναι γεγονός ότι ένας μεγάλος αριθμός παλαιών ηχογραφήσεων δεν είναι τεκμηριωμένος. Όπως παραδέχεται ο Bruno Nettl σε ένα από το πρώιμα κείμενά του, το έργο πολλών εθνομουσικολόγων στρεφόταν γύρω από το μεμονωμένο κομμάτι μουσικής και όχι –όπως πολλοί θα επιθυμούσαν– γύρω από τη μουσική συμπεριφορά των πολιτισμών. Ο Nettl επισημαίνει πως το γεγονός ότι τα αρχεία έχουν σε ένα βαθμό παραμελήσει το πολιτισμικό πλαίσιο της μουσικής είναι ίσως ένα φαινόμενο που εντάσσεται στην γενικότερη παραμέληση, μέχρι πολύ πρόσφατα αυτής της σημαντικής φάσης της Εθνομουσικολογίας²⁸. Αυτή η κατάσταση αντιστοιχεί και στην πρακτική των ερευνητών της παραδοσιακής μουσικής στην Ελλάδα, δυστυχώς όμως μέχρι πολύ πρόσφατα. Η απουσία μουσικών τμημάτων στα ελληνικά πανεπιστήμια, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, όπως έχει ήδη επισημανθεί, είναι η αιτία που κατά την έρευνα της παραδοσιακής μουσικής στην Ελλάδα δεν ενεπλάκησαν εθνομουσικολόγοι

28. Bruno Nettl, *Theory and Method in Ethnomusicology*, The Free Press Glencoe 1964, σ. 19.

με κατάρτιση στη μελέτη και έρευνα της μουσικής κουλτούρας. Σε αυτό το σημείο θα ήταν χρήσιμο να τονισθεί ότι η έρευνα στις χειρόγραφες συλλογές του Κ.Ε.Ε.Λ. θα μπορούσε να φωτίσει τις μουσικές πρακτικές του παρελθόντος, καθώς ενδέχεται να υπάρχουν στα χειρόγραφα αξιόλογες πληροφορίες για τη μουσική και τα τραγούδια, τη χρήση και λειτουργία τους. Πράγματι στα χειρόγραφα εντοπίζονται σημαντικές πληροφορίες για τα μουσικά και χορευτικά γεγονότα που σε ένα βαθμό περιγράφουν το κοινωνικό και πολιτισμικό τους πλαίσιο και τα αναπαριστούν ως επιτελεστικές διαδικασίες. Αυτό μας επιτρέπει να τα συγκρίνουμε με σύγχρονες μουσικές και χορευτικές επιτελέσεις και να τεκμηριώσουμε την συνέχεια και την αλλαγή. Η συγκριτική ανάλυση, όπως υποστηρίζει η Kaplan, μπορεί να μας βοηθήσει στην κατανόηση του παρελθόντος του ερευνητικού μας πεδίου²⁹.

Το καίριο ερώτημα είναι τι μπορούμε να κάνουμε σήμερα για να συμπληρώσουμε τις παλιές ηχογραφήσεις με πληροφορίες για το κοινωνικό και πολιτισμικό τους πλαίσιο. Για τον σκοπό αυτό είναι αναγκαία η επιστροφή μας στο πεδίο, προκειμένου να συζητήσουμε με ανθρώπους της τοπικής κοινωνίας σε μία προσπάθεια να τεκμηριώσουμε όσα η έρευνα του παρελθόντος δεν πρόσεξε. Με ιστορικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις της μουσικής, του τραγουδιού και του χορού, μπορούμε να αναπαραστήσουμε τις παλιές ηχογραφήσεις ως κοινωνικές και πολιτισμικές επιτελέσεις και με τη διερεύνηση της εμπειρίας των ανθρώπων κατά την συμμετοχή τους σε μουσικές πρακτικές και μουσικά δρώμενα του παρελθόντος, θα μπορούσαμε να ανασυγκροτήσουμε τα μουσικά γεγονότα και να τα αναπαραστήσουμε ως διαδικασίες. Έτσι, θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε ένα κείμενο που τα περιγράφει ως ιδεατές επιτελέσεις καθορίζοντας τους κανόνες της δράσης, την επίδραση της δράσης στο σύστημα, στην αναπαραγωγή και την αλλαγή του. Με την παράλληλη τεκμηρίωση και των σύγχρονων επιτελέσεων και μέσω μιας έρευνας που θα συνδυάζει την εθνογραφία με την ιστοριογραφία θα μπορέσουμε να συνδέσουμε το παρόν με το παρελθόν, καθορίζοντας τα μεταξύ τους όρια³⁰. Έτσι οι παλιές ηχογραφήσεις δεν θα είναι πλέον ιστορικά τεκμήρια και ακουστικές εμπειρίες από το παρελθόν στο παρόν, αλλά θα αποτελέσουν σημαντικά τεκμήρια για την ίδια την έρευνα του παρόντος.

29. Elisabeth Kaplan, ό.π., σ. 211.

30. Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, «Η Εθνική Μουσική Συλλογή του Κέντρου Λαογραφίας και η επιτόπια έρευνα: Το παράδειγμα της Ρόδου», ό.π., σ. 203.

Αντί επιλόγου

Το Μουσικό Τμήμα του Κέντρου Λαογραφίας είναι ένα αρχείο ήχου που διαθέτει υλικό για την έρευνα της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής και του δημοτικού τραγουδιού. Κατά μία έννοια το υλικό αυτό αντανακλά τον τρόπο με τον οποίο εργάζονταν οι μουσικολόγοι και οι λαογράφοι στην Ελλάδα κατά το παρελθόν και αντικατοπτρίζει διαφορετικά ερευνητικά στάδια και ερευνητικές μεθόδους.

Εκτός από τη συλλογή και συντήρηση του ηχητικού υλικού, το Μουσικό Τμήμα του Κ.Ε.Ε.Λ. ερευνά τον μουσικό πολιτισμό και φροντίζει για τον εμπλουτισμό του αρχείου με νέα δεδομένα πλήρως τεκμηριωμένα. Εκτός όμως από αυτό, είναι ένα αρχείο που παρέχει τη δυνατότητα για έρευνα, τα πορίσματα της οποίας δημοσιεύονται από το Κ.Ε.Ε.Λ. Αυτό που απαιτείται για το μέλλον είναι η δημιουργία ενός δικτύου με Ινστιτούτα με τα οποία μοιραζόμαστε τα ίδια ενδιαφέροντα και η συνεργασία και ανταλλαγή απόψεων με άλλα μουσικά αρχεία.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ο μουσικολόγος Σπυρίδων Περιστέρης (1913-1998) ηχογραφώντας τον ήχο διαφορετικών κουδουνιών για το μουσικό αρχείο (Φωτογραφικό Αρχείο του Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών).

Μαγνητικές ταινίες με ηχογραφήσεις δημοτικών τραγουδιών στο αρχείο του Μουσικού Τμήματος του Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (Φωτογραφικό Αρχείο του Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών).

Κέρνιοι κύλινδροι για εγγραφή ήχου με τον φωνογράφο Edison (1910). Ανήκαν στον μουσικολόγο Κωνσταντίνο Ψάχο (1869-1949) και κατατέθηκαν στο Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας για το αρχείο του Μουσικού Τμήματος από την ανιχνύτρια Ελένη Ντάλια. (Βλ. Ευάγγελος Καραμανές (επιμ.), Κωνσταντίνος Ψάχος, Ο Μουσικός, ο Λόγιος, Πρακτικά Ημερίδας, Ακαδημία Αθηνών (Αθήνα 30 Νοεμβρίου 2007), Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών αρ. 29, Αθήνα 2013). (Φωτογραφικό Αρχείο του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών).

SUMMARY

MARIA G. ANDROULAKI

The Music Section of the Hellenic Folklore Research Centre, Academy of Athens: Ideologies, Aims, Potentials and Perspectives on the Production of Knowledge on Music Culture

The Music Section of the Hellenic Folklore Research Centre, Academy of Athens, is an audio archive with thousands of recordings of Greek folk music, generated as a part of fieldwork. Its development in 1950 was determined by the fear that traditional music would soon die out under the pressure of the industrialized culture. Therefore the researchers who collected music material for the archive became interested in massive recordings of folk songs, each time filling a gap in the music map. Today it is obvious that collecting music material necessitates theoretical equipment, and that the understanding of a music culture presupposes the study of its music in context. This paper explains the rare interest of scholars and students for the archive and discusses ways of studying music material recorded in the past with no theoretical orientation.

